

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ

ЈЕВРЕЈИ

Уређивачки одбор

- Мр Зоран Комадина, редовни професор (декан)
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Милош Ковачевић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Драган Бошковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Бранка Радовић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Јелена Атанасијевић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Анђелка Пејовић, редовни професор
Филолошки факултет, Београд
- Др Владимир Поломац, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Никола Бубања, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Часлав Николић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Мирјана Мишковић Луковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Катарина Мелић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Персида Лазаревић ди Ђакомо, редовни професор
Универзитет „Г. д Анунцио”, Пескара, Италија
- Др Ала Татаренко, ванредни професор
Филолошки факултет Универзитета „Иван Франко”, Лавов, Украјина
- Др Зринка Блажевић, редовни професор
Филозофски факултет, Загреб, Хрватска
- Др Миланка Бабић, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет Источно Сарајево, Босна и Херцеговина
- Др Михај Радан, редовни професор
Факултет за историју, филологију и теологију, Темишвар, Румунија
- Др Димка Савова, редовни професор
Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска
- Др Јелица Стојановић, редовни професор
Филозофски факултет, Никшић, Црна Гора

Уредник

- Др Драган Бошковић, редовни професор (одговорни уредник)
Др Часлав Николић, ванредни професор

Рецензенти

- Др Душан Иванић, редовни професор (Београд)
- Др Александар Јерков, редовни професор (Београд)
- Др Драган Бошковић, редовни професор (Крагујевац)
- Др Катарина Мелић, редовни професор (Крагујевац)
- Др Богуслав Зјелински, редовни професор (Познањ, Пољска)
- Др Душан Маринковић, редовни професор (Загреб, Хрватска)
- Др Роберт Ходел, редовни професор (Хамбург, Немачка)
- Др Ала Татаренко, ванредни професор (Лавов, Украјина)

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XV међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(30–31. X 2020)

Књига II/2

ЈЕВРЕЈИ

Уредници

Проф. др Драган Бошковић
Проф. др Часлав Николић

Крагујевац, 2021.

САДРЖАЈ

1

Часлав В. НИКОЛИЋ

БАРКА И АУТОПОЕТИКА: СИМБОЛИЧКЕ ФОРМЕ
ВОДЕ, ПЛОВИЛА И ПУТОВАЊА У СТАРОМ ЗАВЕТУ И У
РОМАНУ О ЛОНДОНУ МИЛОША ЦРЊАНСКОГ / 9

Никола З. ПЕУЛИЋ

ТРАНСФОРМАЦИЈА БЕСТИЈАРИЈУМСКОГ КОМПЛЕКСА
СТАРОЗАВЕТНЕ КЊИГЕ ПРОРОКА ЈОНЕ У РОМАНУ
О ЛОНДОНУ МИЛОША ЦРЊАНСКОГ / 29

Ђорђе Р. РАДОВАНОВИЋ

ЈЕВРЕЈСТВО КАО „ЧЕТВРТИ СВЕТ” АНДРИЋЕВЕ ТРАВНИЧКЕ ХРОНИКЕ / 39

Снежана С. БАШЧАРЕВИЋ

ПЛАЋАЊЕ КРИВИЦЕ (ПЕТ ЈЕВРЕЈСКИХ ЛИКОВА
У АНДРИЋЕВИМ ПРИПОВЕТКАМА) / 57

Сања В. ГОЛИЈАНИН ЕЛЕЗ

ПРОЦЕСУАЛНА ДУХОВНОСТ ЈЕВРЕЈСКЕ ТЕМЕ
У АНДРИЋЕВОЈ ПОЕТИЦИ (ИСТИНЕ) КАО ВИД
ОНТОЛОГИЗАЦИЈЕ ХРОНОТОПА ГРАДА / 67

Марија М. ШЉУКИЋ

ПОЈЕДИНАЧНО И КОЛЕКТИВНО ПАМЋЕЊЕ КАО ПОЕТИЧКА
КОНСТАНТА У ЈЕВРЕЈСКИМ ПРИЧАМА ИВЕ АНДРИЋА / 81

2

Анка Ж. СИМИЋ

ПСАЛМИ У СТАРОМ ЗАВЕТУ И СРЕДЊОВЕКОВНОЈ
АПОКРИФНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ / 91

Николина П. ТУТУШ

СЛИКА РАЈА У СРПСКОЈ СРЕДЊОВЕКОВНОЈ ЦРКВЕНОЈ ПОЕЗИЈИ / 101

Предраг З. ПЕТРОВИЋ

БОГОДЕЈСТВЕНА СВЕДОЧАНСТВА БИБЛИЈСКИХ ИДЕОГРАМА / 117

Ђорђе М. ЂУРЂЕВИЋ

ПРЕЖИЦИ МАТРИЈАРХАТА У МАРИОЛОГИЈИ ПРАВОСЛАВНЕ
БОГОСЛУЖБЕНЕ ХИМНОГРАФИЈЕ / 129

Александра Д. МАТИЋ

КРАЉ СОЛОМОН У ЈЕВРЕЈСКОЈ И СРПСКОЈ
УСМЕНОЈ ТРАДИЦИЈИ / 145

Ана С. ЖИВКОВИЋ
ЈЕРУСАЛИМ У РЕЛИГИОЗНОМ ЕПУ ИСТОРИЈА О ПОСЛЕДЊЕМ
РАЗОРЕНИЈУ СВЕТАГО ГРАДА ЈЕРУСАЛИМА ВИКЕНТИЈА РАКИЋА / 165

Срђан В. ОРСИЋ
ЈЕВРЕЈИ У СРПСКОМ РОМАНУ 19. ВЕКА / 175

3

Василије К. МИЛНОВИЋ
СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ КАО ИЗВОР ЗА ИСТРАЖИВАЊЕ
И РАЗУМЕВАЊЕ ХОЛОКАУСТА: СРПСКИ И ЈЕВРЕЈСКИ
НАРАТИВ СТРАДАЊА У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ / 185

Јелена Н. АРСЕНИЈЕВИЋ МИТРИЋ
СТРАДАЊЕ СРБА И ЈЕВРЕЈА У РОМАНУ
ЈАСЕНОВАЦ ЉУБЕ ЈАНДРИЋА / 203

Krinka B. VIDA KOVIĆ PETROV
RETHINKING THE HOLOCAUST NOVEL IN YUGOSLAVIA: FROM HINKO
GOTTLIEB TO ALEKSANDAR PETROV'S LIKE GOLD IN FIRE / 225

Dubravka K. BOGUTOVAC
NOSAČ SAMUEL KAO NOSIVA SINEGDONA / 239

Andrijana A. NIKOLIĆ
RADOST I TUGA SAMOKOVLJINIХ ЈЕВРЕЈА / 247

Ђорђе Н. КЕБАРА и *Стеван М. МИЛОВАНОВИЋ* (Данијел Перахија)
СОЦИОКУЛТУРОЛОШКЕ ОСОБЕНОСТИ БЕОГРАДСКИХ
ЈЕВРЕЈА У ЗБИРЦИ ПРИЧЕ СА ЈАЛИЈЕ ХАИМА С. ДАВИЧА

Мирјана М. БЕЧЕЈСКИ
ТО „ПОДМУКЛО ДЕЈСТВО БИОГРАФИЈЕ”:
ПРИПОВЕТКА „АПАТРИД” ДАНИЛА КИША / 277

Тамара М. ЉУЈИЋ
КАПО – ТИТУЛА НЕМОГУЋНОСТИ ПОСТОЈАЊА
ИЗМЕЂУ „МИ” И „ОНИ” / 287

4

Оља С. ВАСИЛЕВА
„ГРОЗНИЦЕ ЈЕДИНСТВА” СТАНИСЛАВА ВИНАВЕРА / 299

Александра В. ПАУНОВИЋ
ЈЕВРЕЈИ У ПОЕЗИЈИ РАШЕ ЛИВАДЕ: КОЛИКО НИСКО ДО БОГА? / 309

Сузана Р. БУНЧИЋ
ПРИПОВИЈЕДНЕ СТРАТЕГИЈЕ И ПРИЧА
У РОМАНУ ДОСИЈЕ ШЛОМОВИЋ / 325

Јована Б. КОСТИЋ
ЕФЕКАТ ХОЛОКАУСТА У РОМАНУ ГЕЦ И МАЈЕР ДАВИДА АЛБАХАРИЈА / 337

Марија С. ПАНТОВИЋ

„ОНЕ ГОВОРЕ СВОЈИМ ОДСУСТВОМ, ОНИМ ШТО НИКАДА
НЕЋЕ БИТИ”: О ПРИСУТНОМ ОДСУСТВУ У РОМАНИМА
ЦИНК И МАМАЦ ДАВИДА АЛБАХАРИЈА / 347

Дина М. ЛИПЈАНКИЋ

ИЗМЕШТЕНОСТ ИДЕНТИТЕТА У ЕГЗИЛУ И НОСТАЛГИЈА ЗА
ИДЕНТИТЕТОМ У СНЕЖНОМ ЧОВЕКУ ДАВИДА АЛБАХАРИЈА / 357

Александра В. ЧЕБАШЕК

ТРАГОВИМА СМРТИ У РОМАНУ АЛЕКСАНДРА
ХЕМОНА ПРОЈЕКАТ ЛАЗАРУС / 369

Gordana M. TODORIĆ

PROBLEM RAZGRANIČENJA SVETOVA
– SEMPER IDEM ЂОРЂА ЛЕБОВИЋА / 379

Миливоје В. МЛАЂЕНОВИЋ

ЈЕВРЕЈСТВО ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ ДЕТЕТА У РОМАНУ
SEMPER IDEM ЂОРЂА ЛЕБОВИЋА / 387

Зорица Н. МЛАДЕНОВИЋ

ИНТЕРТЕКСТУАЛНИ ПЛУРАЛИТЕТ У ПЕСМИ
„ДО ВИЂЕЊА ДАНИЦЕ” РИЧАРДА БЕРЕНГАРТЕНА / 397

3

Dubravka K. BOGUTOVAC¹

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti

Katedra za srpsku i crnogorsku književnost

NOSAČ SAMUEL KAO NOSIVA SINEGDOHA

U članku se istražuje sinegdohalnost pripovjedaka Isaka Samokovlje na korpusu *Nosač Samuel i druge priče*. Pri analizi se polazi od koncepata Nelsona Goodmana i Mary Louise Pratt, pri čemu se ustanovljuje korelacija između sinegdohalnosti i svjetotvornosti s jedne strane, a odnosa forme kratke priče i forme romana s druge strane, i to po kriteriju sinegdohalnosti koja se promatra kao oblikotvorno načelo teksta. Konceptualni okvir analize uključuje također i kategoriju fraktalnosti (Mandelbrot), koja povezuje sinegdohalnost i svjetotvornost.

Ključne riječi: sinegdoha, svjetotvornost, Isak Samokovlja, Nelson Goodman, Mary Louise Pratt, kratka priča, roman, fraktal, Benoit Mandelbrot

1. Koncept sinegdohalnosti

Je li priča sinegdoha romana? Ako priču shvatimo kao *kratku priču*, pripovijetku, pripovijest, novelu, mogli bismo reći da tvrdnja stoji. Ako je, pak, shvatimo kao metaforu pripovijedanja koje je uvijek beskonačno, onda bi priča bila sinegdoha romana, a roman sinegdoha priče. Jer priča je istovremeno najmanja i najveća jedinica pripovjedne strukture. Svaka rečenica je priča – točnije, svaka riječ, a priča je i cjelina ispričanoga, kao i cjelina svega što je izostavljeno, prešućeno u priči.

Priča je i ono što je doslovno u ispričanom i ono što je alegorijsko, izmaštano, imaginarno, konotativno, naslućeno, sugerirano, namjerno nespomenuto. Priča je jedinica kratke priče i simbolički sloj romana istovremeno.

Mary Louise Pratt primjećuje da se na kratku priču prešutno gleda kao na nepotpunu ili fragmentarnu u odnosu prema ukupnosti i potpunosti romana (Pratt 2007: 320). Uvriježeno je mišljenje, ističe Pratt, da roman pripovijeda o životu, a kratka priča o djeliću života. Pratt upozorava da je jedna od najdosljednije zastupljenih pripovjednih struktura u kratkoj priči ona koja se zove „trenutak istine”. Priče trenutka istine usmjerene su na krizni trenutak u životu glavnog lika, na krizu koja prouzročuje neku temeljnu spoznaju koja će zauvijek promijeniti život lika.

Trenutak istine donekle je model za kratku priču, isto kao što je život model za roman, zaključuje Pratt. Ako kratka priča nije „kompletna” pripovijest, onda ne može ispričati kompletan život – može donijeti samo djelić ili ulomak života. Pisac kratkih priča može dati samo ključni dio mozaika, oko kojega, ako dobro opažamo, možemo kroz sjenovite obrise vidjeti potpuni uzorak.

„Kratka priča bavi se pojedinačnom stvari, roman mnogim stvarima. [...] Kratka priča je uzorak, roman je kompletna stvar. [...] Roman je cjelovit tekst, kratka priča nije.” (ibid. 321) Nadalje, kratka priča često je žanr koji se upotrebljava za uvođenje novih tema u književnost; usmenost u romanu nije uočljiva ili dosljedna tendencija kao što je slučaj u kratkoj priči; roman i kratka priča povezuju se s različitim pripovjednim

¹ dbogutov@ffzg.hr

tradicijama – roman vuče korijene iz povijesti i putovanja, a kratka priča iz anegdote i folkloru (Ejhenbaum); na kratku priču se često gleda kao na *umijeće* koje se temelji na vještini, a ne na umjetnost utemeljenu na kreativnosti.

Kako se stvara svijet priče?

Prema Nelsonu Goodmanu, jedan od načina svjetotvorstva je *sastavljanje i rastavljanje* (Goodman 2008: 16).

„Svjetotvorstvo se uvelike, ali nipošto u potpunosti, sastoji od rastavljanja i sastavljanja koji su često združeni: s jedne strane od dijeljenja cjelina na dijelove i vrsta na podvrste, od raščlambe skupova na sastavna obilježja, od razlikovanjā, a s druge strane od sastavljanja cjelina i vrsta od dijelova te članova i podrazreda, od kombiniranja obilježja u skupove i od povezivanja. Takvo sastavljanje ili rastavljanje obično se ostvaruje, podupire ili učvršćuje primjenom oznaka: imena, predikata, gesti, slika itd. Tako se, naprimjer, vremenski različiti događaji spajaju pod vlastitim imenom ili prepoznaju kao sastavni dijelovi kakva 'predmeta' ili 'osobe'; u eskimskome se vokabularu snijeg dijeli na nekoliko materijala. Metaforički prijenos – primjerice, kad se predikati okusa primjenjuju na zvukove – može prouzročiti dvostruk preustroj, koji pregrupira i novo područje primjene i povezuje ga sa starim (LA: II).” (ibid.)

U ovome članku pokazat ćemo povezanost principa svjetotvornosti i principa sinegdohalnosti. Sinegdoha je svjetotvorna. A nosiva sinegdoha ove pripovjedne proze je *nosač Samuel*. Fraktalnost je kategorija koja povezuje sinegdohalnost i svjetotvornost, a ovom trokutu pridružuje se četvrti – opet svjetotvorni – pojam: samouspostavljanje ili autopoeiza. Sve su to principi na kojima se generira pripovjedna struktura.

Što je fraktal i kakva je njegova veza sa sinegdohalnošću, svjetotvornošću i samouspostavljanjem? Riječ je o geometrijskim objektima čija je fraktalna dimenzija strogo veća od topološke dimenzije. Drugim riječima, to su objekti koji daju jednaku razinu detalja neovisno o razlučivosti koju koristimo. Dakle, fraktale je moguće uvećavati beskonačno mnogo, a da se pri svakom novom povećanju vide neki detalji koji prije povećanja nisu bili vidljivi, i da količina novih detalja uvijek bude otprilike jednaka. Oni su (barem približno) *samoslični* (sastoje se od umanjenih inačica samih sebe), ali isuviše nepravilni da bi se opisali jednostavnom geometrijom (Mandelbrot 1977: 27)

„Sve – ono što se može nazvati, smatrati *svim* – u stvari je 'isto', organski jednako, poteklo od jednog *roda: sve je svoje*. Sledstveno toj hegemoniji *svojine, Drugo, 'ne-moje'*, tuđe, ne postoji. Mogućnost da bilo koji od konstituenata Nula sistema prestupi preko njenih granica sistematski je neprihvatljiva. Element ne može sebe odrediti kao *van-sistemsku* individuu, kao *samo-pojedinca*: on je sistemov fraktal, sinegdoha celokupnog sistema. Ukoliko poželi da se izopšti iz *rodnog*, svog sistema, on jedinu svoju vrednost, *validnost* – funkcionalnost – može steći samo u nekom drugom sistemu, a nikako kao samostalni subjekt, kao hipotetično, *savršeno izopšteno* Ja.” (Savić Ostojić 2011).

Autopoeiza ili samouspostavljanje djeluje kao princip konstitucije elemenata u sistemu. Sistem se samouspostavlja svojim elementima. „Taj božanski plamičak stvaranja koji sistem pobuđuje na život polazi od samoodnosnosti [...]. To 'neka bude' zove se autoreferencija.” (Schwanitz 2000: 51–52)

Analiza priča Isaka Samokovlije pokazat će kako se samouspostavljaju te priče fraktalnim ulančavanjem sinegdohalnog principa, naznačenoga već samim naslovljavanjem priča, i svjetotvorno čine neponovljivu pripovjednu strukturu.

U članku Elźbiete Chrzanowske-Kluczevske *Synecdoche – an underestimated macrofigure?* (Chrzanowska-Kluczevska 2013: 233) analizira se konstruktivni potencijal sinegdoha kao mehanizma tekstualne izgradnje. Prema njenom sudu, sinegdoha nije ispravno odvojena od svoje bliske i bolje poznate „rođakinje” – metonimije, te

zaslužuje da bude tretirana kao odvojena figura, s vlastitom individualnom performativnom funkcijom. U ovakvom kapacitetu već je spominjana kod Giambattista Vica (1984 [1774]) kao *esencijalni trop*, čime se referiralo na izvanredna svojstva koja se odnose na osobe i predmete. Sinegdoha je zadržala svoj jedinstven status među *master tropes* Kennetha Burkea (1962 [1945]) i među *osnovnim tropima* Haydena Whitea (1973, 1985a [1978], 1985b [1978], 1999a, 1999b), koji organiziraju različite oblike narativnoga diskursa. Sinegdoha kao *mikrofigura* obično dolazi u frazama, rečenicama, ali njezina diskurzivna funkcija postaje vidljiva kad se ponaša kao *makrofigura*, formirajući *sinegdohalne lance* koji strukturiraju veće komponente teksta (Chrzanowska-Kluczevska 2013: 233).

2. Analiza sinegdohalnosti

Analiza ima namjeru pokazati i prikazati kako se (samo)uspostavlja sinegdohalni princip teksta u pričama Isaka Samokovlije. Uz autopoiezu i sinegdohalnost, kao oblikotvorni princip na djelu su fraktalnost strukture (izomorfizam) te svjetotvornost. Svi ovi principi djeluju simultano i međuovisno, a tvore jedinstvenu pripovjednu strukturu.

Odabrala sam pet priča Isaka Samokovlije, od kojih je jezgrena priča *Nosač Samuel*, a preostale su *Saručin dug*, *Solomonovo slovo*, *Rafina avlija* i *Mirjamina kosa*. *Nosač Samuel* je najkompleksnija priča, koja je nastala ulančavanjem naslovne fraktalne sinegdohle. Svijet koji se stvara, ili, točnije rečeno, koji lik Samuel pokušava stvoriti u ovoj priči proizlazi iz konzekvenci njegove sinegdohalne određenosti imenicom *nosač*. Samuel ne nosi samo teret poput nisko rangiranog sluga; njegovo breme je metaforične naravi, pa se ovdje radi o sinegdohi koja je istovremeno i metafora i metafori koja je istovremeno sinegdoha – jezikom kognitivne lingvistike *metaftonimijom* (Goossens 1990). Goossens uvodi pojam metaftonimije kako bi označio interakciju metafore i metonimije na konceptualnoj razini koja rezultira jednim jezičnim ostvarenjem, pri čemu se mogu razlikovati četiri tipa odnosa: 1. metafora može nastati iz metonimije poopćavanjem, 2. metonimija može djelovati unutar metafore, 3. metafora može djelovati unutar metonimije, 4. unutar metafore može doći do demetonimizacije metonimije odnosno do odvajanja dijela od cjeline kao pretpostavke za djelovanje metafore. U svim tim slučajevima koje opisuje Goossens radi se o interakciji jedne konceptualne metafore i jedne konceptualne metonimije, no proučavanje jezične upotrebe pokazuje da interakcija može biti i znatno kompleksnije naravi te da može proizvesti pojave poput hiperbole ili antonomazije (Brdar 2019: 51).

Radnja priče *Nosač Samuel* odvija se u Sarajevu 1874. godine. Nosač Samuel udovac je koji želi oženiti Saruču, kćerku Papuča. Otac Papuča i Samuelov ujak Šimon dugo se vremena pogađaju oko Saručinog miraza. Iznos miraza je dogovoren naposljetku: dvadeset dukata. Međutim, Samuel smatra da je to previše i savjetuje ujaku da snizi iznos na deset dukata. Na kraju se tako i „pogađaju”. Samuel je u dvojbi treba li ipak uopće uzeti dukate ili ne. Naposljetku ih odluči odbiti.

„Isak Samokovlija svoj čvor razdriješi na najmanje očekivan način: Saručini govore da nemaju za miraza, iako obećavaju da će sakupiti. Samuel se ne odriče snova o onom što bi učinio s novcima, ne odriče se bakalnice koju je naumio otvoriti i u duši se ne miri da će do kraja života uz Mejtaš i uz Banjski brijeg, uz Sepetarevac i uz Bjelave, nositi sepete, sve dok sa sepetima na leđima dušu ne ispusti. Vjenčanje sa Saručom mu je nada da će i njemu jednom svanut. Ali kad Saručini sakupe novac za miraz, i bace mu ga preko stola kao psu, Samuel učini ono što je protivno naravima naših ljudi, naših krajeva i vremena. Jebeš snove ako ih svojim hairom plaćaš!” (Jergović 2017)

Za ovo čitanje osobito je značajna sinegdohalna semantika riječi *nosač*: nosač Samuel vjeruje u osloboditeljsku moć dukata, koji će, poput magijskog rituala, učiniti da prestane nositi – doslovno i *metaforičko/sinegdohalno* – breme i postane vlasnik dućana s mješovitom robom. Neka vrsta gospodina. *Nosač* i *bakalin* su binarne opozicije ovoga teksta. „Sve je zvonilo oko njega: Bakalin će on biti, bakalin! I neće se više zvati 'nosač Samuel', nego 'bakalin Samuel'.” (Samokovlija 2004: 20) U ključnome prizoru priče, kad nosač Samuel grozničavo donosi odluku o tome hoće li uzeti dukate ili neće, struja njegove svijesti ovako oblikuje sadržaj dvojbe: „I evo, sad ti dukati leže pred njim, može ih uzeti, samo treba da pruži ruku. Ali kako da pruži tu ruku?” (ibid. 32) Riječ je o liku koji nije u stanju *posegnuti* za svojom boljom sudbinom, nego je samo *nositi*. On ostaje *nosač* od početka do kraja priče. Mogli bismo reći da je priča zarobljena u svoj vlastiti naslov. Kao i njen protagonist. A naslov je metaftonimijski: ujedinjuje metaforu i metonimiju; sinegdohalno okuplja sve motive priče i podređuje ih središnjemu. U ovoj priči sve je manje važno od činjenice da je Samuel – *nosač*.

Organizacija završetka priče također naglašava njenu *nosačku* prirodu: nosač Samuel ponovo, kao i svakoga dana, nosi teret, penje se na Banjski brijeg, i upušta se u samouništavajuću fantazijsku projekciju o tome gdje su završili ti dukati. Njegov um zaključuje da su otišli ženama, plesačicama. Potom slijedi fantazijski prizor, prepun lascivnih elemenata, u kojem nosač Samuel zamišlja kako Jakov, Saručin brat, uživa u razbludnom plesu žena. Prepušta se maštanju o tome kako *drugi* uživaju za novac koji je on odbio. Sami kraj priče donosi sliku Samuelovog uživanja u tuširanju glave pod česmom nakon što je skinuo teret s leđa. Na tren je od *nosača* Samuela postao samo *Samuel*. „Iduće nedjelje bilo je vjenčanje.” (ibid. 37)

Sljedeća priča nastavlja se na priču *Nosač Samuel* i tematizira njegovu odabranicu – riječ je o priči *Saručin dug*. U njoj se pripovijeda o tome *što je bilo dalje*, nakon što je nosač Samuel odlučio oženiti Saruču bez miraza. Vjenčanje je zakazano za nedjelju i Saruča sluti nesreću: „Sve joj se činilo kao da je neka nevidljiva sjenka prati i stalno da joj govori: 'Hoće, nešto će se zbiti i sve će propasti! Hoće, vidjećeš.'” (ibid. 42) Saruča se boji da će nosač Samuel raskinuti zaruke. Konceptualno i strukturno je u priči vrlo značajna sekvenca Saručine vizije života u koji će ući vjenčanjem:

„Saruča se osmjehivala, slušala, gledala i gledajući tako sve joj se prividala neka velika osvođena kapija okićena zelenim vijencima, mirisnim cvijećem, i ta kapija dolazi sve bliže – i na njoj se otvaraju, uz pjesmu i svirku, velika krila, a ona, Saruča, ulazi u veliku bašču punu mirisnog cvijeća i zelenila, punu sunca i sjenovitog hlada.” (ibid. 47)

Glavna sinegdoha priče je *dug*. Ova sinegdoha s funkcijom metaftonimije ima ulogu *sjene*, duha: dug proganja Saruču poput sjene. Ona vjeruje da *ona* mora vratiti taj dug. Opsjednuta je tim uvjerenjem. Zbog toga se boji muža – vjeruje da mu je dužna deset dukata i da on taj novac želi nazad. Saruča obilno fantazira i projicira da Samuel očekuje povrat duga i zbog toga je vrlo nesretna. Govori mu da želi zarađivati sama vlastiti novac i tako mu vratiti dug. On se zbog toga vrlo naljuti i inzistira na tome da je on domaćin u svojem kućanstvu i da sam u njega donosi novac. Međutim, postoji jedan dug, o kojemu Saruča nije ranije razmišljala: Samuel želi da mu ona rodi sina. Saruča napokon shvaća da je to pravi dug koji ona ima prema svojem mužu, u patrijarhalnom sustavu vrijednosti u kojem oni žive. Osjeća krivicu i nemoć zbog toga što mu još uvijek duguje taj *dug* – muškog potomka, koji je očito vredniji od deset dukata, zbog kojih je umalo izgubila razum. Priča završava neobičnim epilogom o nezajažljivosti nesretnika: „[...] toliko je bila umorna, upravna kao mnogi koji se bore za maličak sreće u životu, a sreća im izmiče sve dalje.” (ibid. 58)

Treća priča nosi naslov *Solomonovo slovo*. Cipura, žena trgovca Maira, rađa sina Davida. Događaj o kojem priča pripovijeda najavljen je sinegdohalnom slikom Davidove zvijezde u opisu gostinjskoga stola: „Komadi su bili izrezani u obliku zvijezda i svaki je bio presvučen šecernom glazurom i nadjeven konfitima raznih boja.” (ibid. 93) Dojenče David nikako ne napreduje. Zato roditelji zovu u pomoć Saruču, ženu nosača Samuela, da ga doji. Sinjora Rena, Cipurina sestra, nakon što je Saruča podojila Davida, nacrtala na Saručinoj dojci kojom ga je dojila malo *Solomonovo slovo* – Davidovu zvijezdu. „To je da Bog blagoslovi sisu i da se zna da je ovo Davidova sisa.” (ibid. 97)

Trgovac Mair zove nosača Samuela da mu kaže da ne šalje više svoju ženu u njegovu kuću jer njegov sin Rafael odvlači navodno sve mlijeko sebi. Njemu treba dojilja koja će njegovom Davidu dati obje dojke. Nosač Samuel pristaje na to. Pristaje i Saruča. Samuel se ipak predomisli, ali ona ga umiri: doji Davida s obje dojke, a njenog Rafaela doji susjeda Streja. Priča završava prizorom koji bismo mogli odrediti kao *idilu ubogih*:

„U maloj limenoj peći gorjela je vatra. Drva su pucketala. Kroz prozore na vratima pećnice padale sun a pod svjetle plamene mrlje i živo igrale po njemu. Katkada bi na njih izletjela i po koja sjajna varnica.

U sobi je bilo ugodno toplo. Napolju je padao snijeg, prvi te godine.” (ibid. 109)

Temeljna sinegdoha ove priče je sintagma *Solomonovo slovo*, koje označava simbol Davidove zvijezde. Zašto sestra Davidove majke crta na Saručinoj dojci Salomonovo slovo? Zato da bi ga sinegdohalno priključila njegovome plemenu – *Jevrejima*. Unutar toga plemena David zauzima privilegirano mjesto kao nasljednik bogatoga i uglednoga čovjeka. Davidovo ime također nosi simboličku težinu. Ono je u suglasju s imenom zvijezde koja se nalazi na dojci iz koje se hrani. Sve su ove slike u priči izuzetno snažne i donose dojmjljive prikaze borbe za život i opstanak. Sinegdoha Salomonovog slova ima svjetotvornu narav i samouspostavlja se fraktalno: kao što je kalup za kolač u obliku zvijezde, tako je i zvijezda baš Davidova, a David se hrani na dojci s Davidovom zvijezdom. Sinegdohalnost je u ovoj priči u službi označivanja mjesta i pripadnosti – drugim riječima, identiteta. Još specifičnije: židovskog identiteta.

Priča *Rafina avlija* donosi dojmjljivu sinegdohalnu sliku Rafine bolesti:

„Na avliju pade tišina, odjednom nekako naprečac. Nesta vriske i zapomaganja djece koja su se u njoj vazdan tjerala, tukla i otimala o stari zarđali obruč. Umuknu sve, i lupa i škripa avlijskih vrata, i treskanje bešike nad Rafinom odajom. Te večeri se ne ču ni tiha pjesma baba Katine Ankice, ni lajanje mršave Lise sa dna avlije. Preko avlije prelaze na prstima, a mrak se večeras nekako ranije izvlači iz budžaka i miješa sa svježim dahom vjetra što na mahove polijeće sa granate dudove krošnje.” (ibid. 126)

Bolest je prikazana kao utnuće cjelokupnog života: nije bolestan samo Rafo, nego i prostor u kojem on obitava, a sve je popraćeno reakcijama prirode na ovo opće bolovanje – smirajem i tišinom. *Rafina avlija* je sinegdoha bolesti i osnovni prostor priče. Kao što život nestaje iz bolujućeg organizma, tako je nestao i iz Rafine avlije. Ova početna slika priče ima svoj simetrični odjek u organizaciji završetka priče:

„Avlija se prekrila šapatom i koracima kao po pamuku, nigdje se ne čuje lupa ili dreka. Djeca otvaraju vrata na avliji kao da se krađu u nju ili iz nje, samo mali vrapci pijuču u gnijezdu pod strehom, još više se pomame kad im stari dolete sa kakvim leptirom u kljunu. I dudovo lišće šumi. Ni ono ne mari ni za što, do da treperi na vrelom suncu pod laganim vjetrom sa Grdonja.” (ibid. 136–137)

Rafo mirno umire. Posljednje riječi su mu *Šabat šalom*, pozdrav kojim Židovi pozdravljaju dolazak subote. Označava kraj svih aktivnosti i posvećivanje Bogu. Završetak priče donosi opet sinegdohu *avlije*:

„Rafina je avlija bila puna svijeta. Gorjele su svijeće, šaptalo se, i svi su bili ispunjeni osjećajem da prisustvuju sprovodu nekog viđenijeg čovjeka nego što je to Rafo bio. Kad ga iznesoše, začu se plač male Ankice, a ham Ješua uze na rame nosiljku i pređe s njom avlijska vrata. Osta avlija pusta.” (ibid. 138)

Ovako organiziran kraj priče sugerira da bismo sinegdohi *avlije* mogli pridodati još jedan sloj značenja: naslijeđe, baština. Rafo nije imao potomstvo, stoga je pustoš koja je ostala iza njega – avlija – još više opustošena. Avlija je u priči prvo sinegdoha *bolesti*, a potom, kad glavni lik ode na drugi svijet, postaje i ostaje sinegdoha *kolektiva*, okoline, *staništa*: „Tada utonu avlija u tvrdo ćutanje.” (ibid. 139)

Posljednja priča koju ću analizirati je *Mirjamina kosa*. Mirjama je lijepa, ali kosa joj je plava, što je čini nekom vrstom izopćenice iz zajednice u kojoj živi. Zovu je „žuta koza”. Omražena je od svih osim od oca, čija je ljubimica. Za nju se govori da je „izišla iz soja” (ibid. 172) i ističe se „kao parvo čudo među ostalom jevrejskom djecom” (ibid.). Mali crni dječak Avram govori joj da je *Švabica jedna*, a ne Jevrejka i da je treba biti sram.

Mirjama se razboli. Opada joj kosa. Nada se da će joj nova kosa biti crna, a ne žuta. Djeca se ne žele igrati s njom. Vrlo je indikativna i snažna scena u kojoj ona skida maramu, a djeca se razbježe. Ipak, najsuggestivniji prizor je sam završetak priče: napuštena od svih, djevojčica čupa svojoj lutki plave uvojke. Ova sinegdohalna slika kose upućuje nas na zaključak da se *Mirjamina kosa*, naslovna sintagma/sinegdoha priče kreće u dva smjera: prvi je globalni i obuhvaća želju da se pripada vlastitom plemenu i ne bude izopćenik, a drugi je mikroidentifikacijski i odnosi se na lutku kao na produžetak njezine persone ili, točnije, dio njenog identiteta.

3. Zaključak

Pet analiziranih priča Isaka Samokovlije demonstriraju sinegdohalno ulančavanje teksta koji se samouspostavlja fraktalnom reduplikacijom naslovnih sintagmi *nosač Samuel*, *Saručin dug*, *Solomonovo slovo*, *Rafina avlija*, *Mirjamina kosa*. Svaka od ovih naslovnih sinegdoha djeluje u tekstu simultano i metaforički, pa se može zaključiti da ima funkciju metaftonimije. Analiza je pratila način samouspostave pojedinih metaftonimija i oblike svjetotvorstva koje kreiraju. Osnovni način samouspostavljanja teksta je kroz sinegdohalnu jezgru naslovne sintagme, oko koje se grade novi slojevi priče, a priče se potom opet fraktalno povezuju međusobno preko likova koji su im zajednički, tako da neke priče djeluju kao poglavlja romana (primjerice *Nosač Samuel* i *Saručin dug*) jer ih povezuje kohezivni princip mreže likova.

LITERATURA

- Brdar 2019: M. Brdar, Metafore i metonimije u interakciji, u: L. Molvarec i Tatjana Pišković (ur.) *Metafore u hrvatskome jeziku, književnosti i kulturi. Zbornik radova 47. semainara*, Zagreb: Zagrebačka slavistička škola i Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 51–94.
- Chrzanowska-Kluczevska 2013: E. Chrzanowska-Kluczevska, Synecdoche – an underestimated macrofigure? *Language and Literature* 22(3), 233–247.
- Goodman 2008: N. Goodman, *Načini svjetotvorstva*, Zagreb: Disput.

- Goossens 1990: L. Goossens, Metaphonymy: The interaction of metaphor and metonymy in expressions. *Cognitive Linguistics* 1: 323–340.
- Jergović, Miljenko. *Nosač Samuel*. <https://www.jergovic.com/ajfelov-most/nosac-samuel/?fbclid=IwAR1fAH0-8F6cWoBnLVSRZcFoXbiIhMKfGdxcY-Ap8Pv289RRpVWY0KXn6MU>. Datum preuzimanja 01. travnja 2012.
- Mandelbrot 1983: B. Mandelbrot, *Fractal Geometry of Nature*, New York: W. H. Freeman and Company.
- Pratt 2007: M. L. Pratt, Kratka priča – kratko rečeno, u: Tomislav Sabljak (prir.) *Teorija priče*, Zagreb: HAZU.
- Samokovlija 2004: I. Samokovlija, *Nosač Samuel (i druge priče)*, Sarajevo: Civitas d.o.o.
- Savić Ostojić, Bojan. *Premostiti sistem*. http://agoncasopis.com/arhiva/stari_sajt/broj_16/o%20poeziji/13.%20marjan%20cakarevic.html. Datum preuzimanja 1. 4. 2021.
- Schwanitz 2000: D. Schwanitz, *Teorije sistema i književnost*, Zagreb: MD.

SAMUEL THE CARRIER AS A SYNECDOCHE CARRIER

Summary

The article explores the synecdoche of Isak Samokovlija's stories in *Samuel the Carrier and other stories*. The analysis starts from the concepts of Nelson Goodman and Mary Louise Pratt, establishing a correlation between synecdoche and worldmaking on the one hand, and between the form of a short story and the form of a novel on the other, again according to the criterion of the synecdoche in the text. The conceptual framework of the analysis also includes the category of fractality (Mandelbrot), which connects synecdoche and worldmaking.

Keywords: synecdoche, worldmaking, Isak Samokovlija, Nelson Goodman, Mary Louise Pratt, short story, novel, fractal, Benoit Mandelbrot

Dubravka K. Bogutovac

